

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

**ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ
У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ
XI/2**

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

НОВИ САД, 2024

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

XI/2

Тематски зборник

Нови Сад, 2024

САДРЖАЈ

Предговор	7
I ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА	12
ОРСАТ ЛИГОРИО, Почетно озвучење у далматороманским реликтима	13
ЈЕЛЕНА ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ, Условне реченице са везником <i>īge</i> у административно-правном стилу српскога језика у 19. веку	24
СЛАВИЦА ПАНТИЋ, Иницијалне сугласничке групе [s] + оклузив у француском и италијанском језику у поређењу са српским – дијахрони приступ	35
II ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА	48
МАРИНА ЈУРИШИЋ, Метатеза сугласничке групе -zj- у српским народним говорима	49
БРАНКИЦА МАРКОВИЋ, Из савремене антропониимије Новог Сада 2 – лична имена женске деце рођене у Новом Саду 2021. године	61
МИРЈАНА ПЕТРОВИЋ-САВИЋ – ЈЕЛЕНА КАПУСТИНА, Називи за животиње у Речнику Драгачева (лексичко-семантичка анализа)	80
ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ – ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋ, Клисурски говори у контексту севернијих косовско-ресавских говора (лингвогеографски оглед)	88
ЗОРАН СИМИЋ, Синтаксичко-семантичке одлике предлога <i>og</i> у говору призренског Подгора и Подриме у светлу граматикализације	99
III ЈЕДНОЈЕЗИЧКА ИСТРАЖИВАЊА	109
DIVNA GLUMAC – JELENA KITAMURA, Dva tipa japanske vremenske rečenice sa značenjem situaciono-uslovne temporalnosti	110
САЊА ЈОКА, Прилог тумачењу лексичког, граматичког и категоријалног значења у анализи карактеристика јапанског језика	123
ВАЊА МИЉКОВИЋ – АНА МИЛЕНКОВИЋ, Каузални сценарио емоционалних глагола у савременом српском језику	134
САЊА НЕШКОВИЋ, Модална значења пропартиципа на -(y)acak/ -(y)ecek у турском језику	153
АНЂЕЛКА ПЕЈОВИЋ, Индикатив и субјунктив у допусним реченицама у шпанском језику и њихови еквиваленти у српском	164
MILENA PEROVIĆ PISARRI, Srpski modalni glagoli podizanja i kontrole u bezličnim konstrukcijama	179
АНЕТА СПАСОЈЕВИЋ, Критеријуми за идентификацију степена лексикализованости радног глаголског придева у српском језику	187

IV ФОНЕТИКА И ФОНОЛОГИЈА	199
DANICA M. JEROTIJEVIĆ TIŠMA, Examining potential factors of selectivity in L2 phonetic convergence: evidence from EFL learners' vowel production	200
ALEKSANDAR ŽIVANOVIĆ, Clear speech in Serbian as L1 and English as a foreign language: a pilot study.....	211
V ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА	220
JELENA BABIĆ, Pojedine odlike savremenih tokova u vojnoj terminologiji arapskog jezika	221
MAURIZIO BARBI, La voce “demone” nel Vocabolario Zingarelli (1922-2023).....	231
JELENA BILJETINA, Definisane u rečnicima: slučaj glagola <i>to eat</i> i <i>jesti</i> u engleskom i srpskom	244
МАРИЈА ВУЧКОВИЋ, О чиниоцима који доприносе различитим резултатима позајмљивања истог глагола: студија случаја.....	255
NENAD TOMOVIĆ, Problemi u transkripciji složenica i sintagmi koje potiču iz engleskog jezika	264
VI ЈЕЗИЧКИ ЕЛЕКТРОНСКИ РЕСУРСИ / ДИГИТАЛИЗАЦИЈА	274
ALEKSANDAR KAVGIĆ – OLGA PANIĆ KAVGIĆ, Academic, educational and professional linguistic work with AI chatbots and AI tools: advantages and disadvantages	275
MELITA ALEKSA VARGA, Digitalizacija i očuvanje hrvatskoga paremiološkog blaga.....	287
NIKOLA JANKOVIĆ, Anotacija ITALSERB govornog učeničkog korpusa srbofonih studenata italijanskog jezika	298
VII КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА	312
EDITA ANDRIĆ – DUŠANKA ZVEKIĆ-DUŠANOVIĆ, Poredbeni frazeologizmi sa glagolima kretanja u mađarskom i srpskom jeziku	313
ТИЈАНА БАЛЕК, О ситуативним модификаторима <i>just</i> и <i>ещё</i> из семантичког, синтаксичког и когнитивистичког угла	326
DRAGANA DROBNJAK – SNEŽANA GUDURIĆ, Ptice u francuskoj i srpskoj frazeologiji	335
GORDANA M. RISTIĆ – KATALIN Đ. OZER, Recepcija biblijskih paremija u nemačkom, srpskom i mađarskom jeziku	344
VIII КОГНИТИВНА ЛИНГВИСТИКА	354
ТИЈАНА VESIĆ PAVLOVIĆ, Konceptualizacija želje putem izvornih domena gladi i žeđi u srpskom i engleskom jeziku	355
МИЛЕНА ЈАКИЋ ШИМШИЋ – МАЈА САВИЋ, Категоризација објеката на примеру посуда из домаћинства у српском језику	368
JOVANA MARČETA, Les mots stimuli <i>femme</i> et <i>homme</i> dans les associations verbales françaises.....	381

JOVANA MARČETA – IVANA LAZIĆ-KONJIK, Konceptualizacija pojma <i>život</i> na materijalu srpskih, francuskih i italijanskih frazema: komparativno-kontrastivni pristup.....	395
СТЕФАНА ПАУНОВИЋ РОДИЋ, Мужевност као одраз стереотипа мушкарца у словачкој и српској језичкој слици света.....	404
СТАНА РИСТИЋ – ИВАНА ЛАЗИЋ КОЊИК, Концепт <i>језик</i> на системском – речничком материјалу ...	419

ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ – ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋ

КЛИСУРСКИ ГОВОРИ У КОНТЕКСТУ СЕВЕРНИЈИХ КОСОВСКО-РЕСАВСКИХ ГОВОРА (ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ ОГЛЕД)

У раду се на примеру одабраног материјала из Банатске Клисуре ареалним приказом указује на статус ових месних говора у контексту северног поддијалекта косовско-ресавских говора. За лингвогеографски оглед корпус је формиран на основу новијег теренског материјала српских клисурских говора, као и материјала публикованог у релевантним дијалектолошким студијама и прилозима. У анализу су укључене маркиране структуралне особености омеђеног ареала, чиме ће се у складу са методологијом фундаменталних дијалектолошких истраживања (лингвогеографским методом) показати њихово место у контексту других севернијих косовско-ресавских (и смедеревско-вршачких) говора. Значај овог лингвогеографског приказа огледа се у прецизнијем оцртавању правца развоја појединих изоглоса и њиховим релацијама према суседним ареалима. Лингвогеографска скица показује да се говори Банатске Клисуре на простору данашње Румуније уклапају у општу слику севернијих косовско-ресавских (и смедеревско-вршачких) говора.

Кључне речи: српски говори у Румунији, клисурски говори, косовско-ресавски (и смедеревско-вршачки) говори, картографски приказ

1. УВОД

Према прихваћеним класификацијама српских дијалеката северни, односно североисточни поддијалекат косовско-ресавских говора обухвата делове сливова Велике Мораве и Тимока као и њихов међупростор (Ивић 2009), те у данашњем смислу прелазећи административну границу захвата и део некадашњег историјског Баната. Северни тип косовско-ресавског поддијалекта формирао се миграционим процесима ширећи се од југа ка северу.¹

Северни поддијалекат косовско-ресавског дијалекта обухвата говоре на простору Левча, Доње Мутнице (Параћинско Поморавље), Крагујевачке Лепенице, Јагодине, Ресаве, Млаве и Бердапа.

О најсевернијим тачкама распрострањености косовско-ресавских говора дуго се у науци расправљало и промишљало, тако се чини питање припадности клисурских говора на румунском терену косовско-ресавском и/или смедеревско-вршачком дијалекту још увек неки дијалектолози за поједине месне говоре сматрају актуелним, иако су у начелу Ивићевим класификацијама ови говори сагледани као базични смедеревско-вршачки.² Најновија истраживања ипак показују да

* Рад је финансирао Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору број 451-03-66/2024-03/200174 од 5.2.2024. године, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ и у оквиру научноистраживачког рада у Институту за српску културу Приштина-Лепосавић, према Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-66/2024-03 од 26.01.2024. године.

¹ Ареал простирања косовско-ресавског дијалекта формиран је масовним кретањем становништва из матичне области (Пећ и Дечани) ка североистоку, при чему су се на тако издуженом дијалекатском подручју издиференцирале три зоне. Утицаји других дијалеката условили су тројну поделу косовско-ресавског дијалекта, на јужни (или југозападни) поддијалекат који обухвата косовско-метохијски простор; средишњи који обухвата област Копаоника и Западне Мораве; и северни (североисточни) који заузима подручја Велике Мораве и Тимока (Ивић 2009: 74; уп. и: Радовановић и Николић 2022).

² Смедеревско-вршачки говори у Банатској Клисури природни су продужени ареал српског југоисточног Баната (Ивић 2009: 102).

ови месни говори углавном имају типичне косовско-ресавске особине (превага наставка *-em* у ДИЛ једн. м. и ср. р. заменичко-придевске промене по *сѣ̄арем*, по *клисурскем* (Милорадовић 2007: 576); *свѣ̄кем малем ч'овѣку*, по *целѣм свакојакем шѣ̄м свету* (Радовановић 2019: 193); у ДЛ једн. ж. р. наставци *-ој*, и *-ом: овој жѣ̄ни* (Милорадовић 2007: 576); *онѣ̄ј жѣ̄ни*, али уз очито непреврету ситуацију, уп. пр. с наставком *-ом: мојѣ̄м ма̄ми* (Радовановић 2019: 193)). У релевантној литератури проблематизација питања о статусу смедеревско-вршачких говора и односу према косовско-ресавским (*један или два дијалекта*?!)) налази упориште у Ивићевим ставовима о броју дијалеката „ако би број дијалеката требало смањити за један, сигурно би то био С-В, који би у том случају требало прикључити у К-Р, свдећи два типа екавице на екавицу као такву” (Ивић 1999: 317). У прилог овоме издвојене су 24 косовско-ресавске особине заступљене у већем делу смедеревско-вршачких говора, које доприносе да се С-В дијалекат посматра као „северна периферијска зона косовско-ресавског дијалекта: неке од одлика тог дијалекта обухватају га у целини, друге делимично, а треће нимало“ (Ивић 2009: 109–110).

У прегледу литературе о клисурским говорима могу се уочити две скупине радова. Прва група доноси комплетнији осврт на месне говоре (Томић 1987; Милорадовић 2007; Радовановић 2019; Драгин 2018; 2019а; 2019б), и друга која се углавном своди на анализу прозодије и синтаксички аспект, најчешће с намером да се утврди њихов степен балканизације (Лончар Раичевић Цветковић Теофиловић 2018; Лончар Раичевић 2020; Судимац 2020; Симић 2018; 2019).

Према одређењима М. Томића сви клисурски говори (изузев Свинице) ситуирани су у комплекс косовско-ресавског дијалекатског типа, а класификовани у две групе – пољадијске и праве клисурске говоре. За критеријум овакве поделе узима се употреба дугоузлазног акцента (у кановачкој позицији) у групи пољадијских говора у односу на силазне акценте у другој групи (типична староштокавска померања). Томић показује да се прави клисурски говори надаље могу поделити на четири типа – према чувању и дистинкцији африката: у Радимни и Пожежени су сачуване африкате; Белобрешка и Дивич умекшавају *ћ* и *ѣ*; у говору Старе Молдаве и Мачевића поред меких африката заступљене су и специфичне лексеме; а у Љупкови су евидентирани особине блиске говору Свинице.³

Рачунајући на дијахронијски аспект, Софија Милорадовић говор клисурске Белобрешке сврстава у смедеревско-вршачки дијалекатски тип са напоменом да он не поседује „изразиту дијалекатску индивидуалност“, због значајног удела косовско-ресавских особина, као и изостанка потврда типичне кановачке реализације дугоузлазног акцента (уп. *кожув* Милорадовић 2007: 574). Отуда ауторка потвђује Ивићеве констатације о смедеревско-вршачком дијалекту као „северној периферијској зони косовско-ресавског дијалекта“ (Милорадовић 2007: 578–579; Ивић 1999: 335).

У анализи маркантних морфолошких особина заступљених у говору Старе Молдаве, Д. Радовановић закључује да се стиче „утисак да превагу односе косовско-ресавске особености (и то оних севернијих косовско-ресавских говора) у односу на супстратске смедеревско-вршачке специфичности“ (Радовановић 2019: 194), али да су потпунији инвентар особина и материјал из суседних пунктова неопходни за темељније закључивање и ситуирање говора Старе Молдаве у зони клисурских говора.

Користећи се фундаменталним дијалектолошким методом, Гордана Драгин истражује акценатски систем, вокалске и консонантске особености говора Старе Молдаве, Белобрешке и Ди-

³ Дијалектолошка литература сагласна је у начелном, угрубом ситуирању клисурских говора, према којој се разликује свиничка зона која без сумње припада тимочко-лужничком говорном типу. У овом тренутку поједини истраживачи Свиницу одређују као К-Р дијалекат, што још увек с аспекта фундаменталних дијалектолошких истраживања није прихваћено, будући да се до закључака долази методама из других дисциплина те је потребно овај говор истражити најпре методологијом дијалектолошких истраживања, а тек онда прибегнути методолошким освежењима карактеристичним за друге дисциплине (најчешће експерименталне фонетике). Дијалектолози не искључују извесна „померања“ посебно ако имамо у виду да је српска заједница, односно да су представници српске заједнице са којима су Свиничани у најтешијим везама управо језички формиран у Банатској Клисури. У том смислу, методолошка освежења свакако не могу бити пресудна у (ре)класификацији српских дијалеката.

веча. Регистроване појаве у акценатском систему – староштокавска метатаксичка преношења, стабилна медијална позиција кратког силазног акцента, одсуство кановачког акцента, укидање квантитета и квалитета и свођење на једноакценатски систем (као у румунском језику) наводе Драгин (2018) на констатацију да су посредни типични косовско-ресавски говори уз незнатна одступања. Стање у систему вокала и консонаната (инвентар и дистрибуција) одговарају главнини косовско-ресавских говора (Драгин 2018; Драгин 2019а; Драгин 2019б).

Могла би бити од користи запажања експерименталних фонетичара (уколико би постојао методолошки компромис у смислу формирања корпуса и базичне обраде) у односу на претходна фундаментална дијалектолошка запажања, да у говору Белобрешке има потврда кановачког дужења, (уп. пр. на стр. 161 *мо́ла, ја́сџук*, код *мо́мка, фрúшиџук*) што према речима ауторки овај говор повезује са говорима у белоцркванским и вршачким насељима (Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018), али и запажања о пољадијским говорима (Златица, Ланговет и Соколовац) у погледу прозодијског инвентара и дистрибуције са типичним косовско-ресавским одликама уз експанзију експираторног акцента (Лончар Раичевић 2020). У прегледу консонантских особина на ареалу пољадијских говора Судимац (2020) закључује да се стање на истраживаном терену поклапа са стањем у косовско-ресавском дијалекту на српском и румунском етнојезичком простору. На синтаксичком плану нагласак је на синтаксичкој интерференцији српских клисурских говора (Белобрешка, Стара Молдава и Дивич) са суседним румунским језичким приликама, где се нарочита пажња посвећује процесима балканизације и аналитизације падежног система (Симић 2018; 2019).

Опредељењу за тему овог рада претходи вишедеценијска истраживачка историја (првог аутора) у више националних пројеката релевантних научних институција (Одбор за дијалектолошке атласе САНУ, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, Научни центар при Савезу Срба у Румунији) бављења српским говорима у историјском Банату, али и научна интересовања ауторки овог прилога за лингвогеографску скицу косовско-ресавског дијалекта (уп. Радовановић и Николић 2022).⁴

Најновији картографски пресек (Радовановић и Николић 2022) показује да су дијалектолошким описима обухваћена 204 косовско-ресавска пункта из зоне северног поддијалекта и 123 смедеревско-вршачка пункта. Сходно добијеним резултатима, у раду се на примеру одабраног материјала из Банатске Клисуре ареалним приказом указује на статус ових месних говора у контексту северног поддијалекта косовско-ресавских говора. Корпус чине новији теренски записи из појединих насеља Банатске Клисуре и досадашњи публиковани дијалектолошки материјал. На основу тог корпуса у анализу су укључене маркиране структуралне особености омеђеног ареала, чиме се у складу са методологијом фундаменталних дијалектолошких истраживања (конкретно, лингвогеографским методом) показује њихово место у контексту других севернијих косовско-ресавских (и смедеревско-вршачких) говора.

2. ЛИНГВОГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД МАРКАНТНИХ ОДЛИКА СЕВЕРНОГ ПОДДИЈАЛЕКТА К-Р И С-В ДИЈАЛЕКТА

С обзиром на то да су у студији о косовско-ресавском дијалекту (Радовановић и Николић 2022) дате контуре ареала, појединих кретања изоглоса и њихови домаћаји до североисточног подручја, у овом пододељку биће илустративно издвојено неколико посматраних специфичности

⁴ Књига *Досадашња проучавања косовско-ресавског дијалекта – савремено проучавање и картографски приказ* обухвата лингвогеографски и синтетички поглед на досадашњу истраженост косовско-ресавских (и смедеревско-вршачких говора) и пружа картографски пресек урађеног и погодног за даље научне интерпретације, чиме се остаје на методолошки чврстом тлу фундаменталних дијалектолошких истраживања, а што је веома важно у време актуализовања новијих лингвистичких праваца који у други ред стављају структуралистички приступ (на чијим је, уосталом, темељима и извршена подела српских дијалеката). Такође, картографско инвентарисање може бити од користи и савременом „пресељењу“ у дигитални простор.

североисточног ареала које могу показати унутрашњу диференцијацију и његову (не)компактност. Огледно, уз коментаре указаће се на релације клисурских (правих и пољадијских; уп: Томић 1987) говора са простора данашње Румуније према другим микроареалима североисточног косовско-ресавског (и смедеревско-вршачког) поддијалекта.⁵ Издвојене специфичности представљају важне класификационе показатеље, будући да је морфолошки детаљ – ДЛ ж. р. заменичко-придевске промене (подразумевано уз кановачко дужење) кључни параметар у издвајању смедеревско-вршачког дијалекта као засебне дијалекатске јединице (уп. и т. 1.1.).

2.1. Рефлекс *јаџа* личних заменица за 1. и 2. лице једнине

У главнини косовско-ресавских месних говора карактеристичне су форме личних заменица за 1. и 2. л. у дативу и локативу једнине: *мене, тебе*. Ови облици континуирано настављају североисточним правцем с недвосмисленим потврдама и у клисурским говорима, обухватајући на североистоку и смедеревско-вршачки ареал (уз поједине изузетке; в. Радовановић и Николић 2022: 80–81).

Географски распоред облика личних заменица <i>мене/мени, тебе/теби</i>		
Клисурски говори (Румунија) ⁶	Североисточни косовско-ресавски говори	Смедеревско-вршачки говори (Србија)
Стара Молдава <i>мене, тебе</i>	<i>мене, тебе</i> Л ДМ Ј М <i>мене/мени, тебе/теби</i> КЛ Р Ђ	<i>мени/теби, мене/тебе</i> СП <i>мене, тебе</i> К БХ Гл
Дивич <i>мене, тебе</i> ⁷		
Белобрешка <i>мене, тебе</i>		
Пожежена - изостаје податак		
Радимна <i>мене, тебе</i>		

2.2. Негиране форме глагола *јесам*

Североисточна област косовско-ресавског дијалекта (укључујући и смедеревско-вршачки терен) недвосмислено показује форме *нисам/није*, природно (али недоследно) обухватајући и клисурске говоре. У већини месних „правих клисурских“ говора једина потврда су форме *нисам*, док је у Радимни раширена употреба двојакних негираних облика глагола *јесам*.

У погледу ове особености северни К-Р поддијалекат оштро контрастира са говорима јужног поддијалекта (уп. Радовановић и Николић 2022: 81–82).

⁵ Ради прегледности табеларног приказа уместо пуних назива, ареали косовско-ресавског и смедеревско-вршачког дијалекта биће представљени скраћеницама. За К-Р говоре: Левач - Л, Доња Мутница - ДМ, Крагујевачка Лепеница - КЛ, Јагодина - Ј, Ресав - Р, Млава - М и Ђердап - Ђ. Зоне С-В говора: Смедеревско Подунавље - СП, Космајска зона - К, Јасеничка зона - Ј, Банатске Хере - БХ, Галипољци - Гл.

⁶ За пољадијске говоре (Ланговет, Златица и Соколовац) у овом тренутку не располажемо доступним дијалекатским подацима са терена нити публикованим обрађеним материјалом (у савремено време ни базом података), који би се са више сигурности овде могао презентовати.

⁷ Подаци за Дивич преузети су из теренске бележнице Д. Радовановић.

Рефлекс јата у негираном облику глагола <i>јесам</i>		
Клисурски говори (Румунија)	Североисточни косовско-ресавски говори	Смедеревско-вршачки говори (Србија)
Стара Молдава <i>нисам</i>	<i>нисам</i> Л Ј КЛ Р М <i>нисам/несам</i> ДМ Ћ	<i>нисам</i> СП К Ј БХ Гл
Дивич <i>нисам</i>		
Белобрешка <i>нисам</i>		
Пожежена - изостаје податак		
Радимна <i>нисам/несам</i>		

2.3. Компаративни наставци

Изогласа *-eju/-iju* на крајњем североистоку избија на Млаву, а и истим правцем превагу односи наставак *-iju*, који захвата цео смедеревско-вршачки терен, обухватајући и клисурске горе; в. Карту 1.

Компаративни наставци Ћ(ј)и (тип <i>сѣаре(ј)и</i>) ⁸		
Клисурски говори (Румунија)	Североисточни косовско-ресавски говори	Смедеревско-вршачки говори (Србија)
Стара Молдава <i>-iju</i>	<i>-eju</i> (<i>-eџ</i> ; <i>-eи</i> ; <i>-eј</i>) Л ДМ Ј КЛ Р Ћ <i>-iju</i> (<i>-иџ</i> ; <i>-ие</i> ; <i>-ии</i> ; <i>-и</i>) Л ДМ Ј КЛ Р Ћ <i>-iju</i> М	<i>-iju</i> (<i>иш</i>) СП К БХ
Дивич <i>-iju</i>		
Белобрешка <i>-iju</i>		
Пожежена - изостаје податак		
Радимна <i>-iju</i> (<i>иш</i>)		

2.4. Датив и локатив заменичко-придевске промене женског рода

Клисурски говори потврђују употребу важне дивергенте за издвајање смедеревско-вршачког дијалекта као засебне дијалекатске јединице. Ареал облика *овом жени* од Смедеревског Подунавља „дунавском рутом“ наставља до насеља Банатске Клисуре. Забележени облици *-ој* уклапају се у општу слику косовско-ресавских;⁹ в. Карту 2.

Датив и локатив заменичко-придевске промене ж. р. (<i>овој жени</i> / <i>овом жени</i> ~ <i>ове жене</i>)		
Клисурски говори (Румунија)	Североисточни косовско-ресавски говори	Смедеревско-вршачки говори (Србија)
Стара Молдава <i>-ој</i> ; <i>-ом</i>	<i>-е</i> Л ДМ Ј КЛ Р М Ћ <i>-ој</i> (<i>оџ</i>) Л КЛ М	<i>-ој</i> СП К Ј БХ <i>-ом</i> СП К Ј Гл
Дивич <i>-ој</i> ; <i>-ом</i>		
Белобрешка <i>-ој</i>		
Пожежена - изостаје податак		
Радимна <i>-ој</i>		

⁸ Нумерација пунктова део је прегледне карте косовско-ресавског дијалекта преузете из студије *Досадашња истраживања косовско-ресавског дијалекта. Сѣйен истражености и картографски приказ* (види Радовановић и Николић 2022: 15–19).

⁹ Детаљније види у: Радовановић и Николић 2022: 100–102.

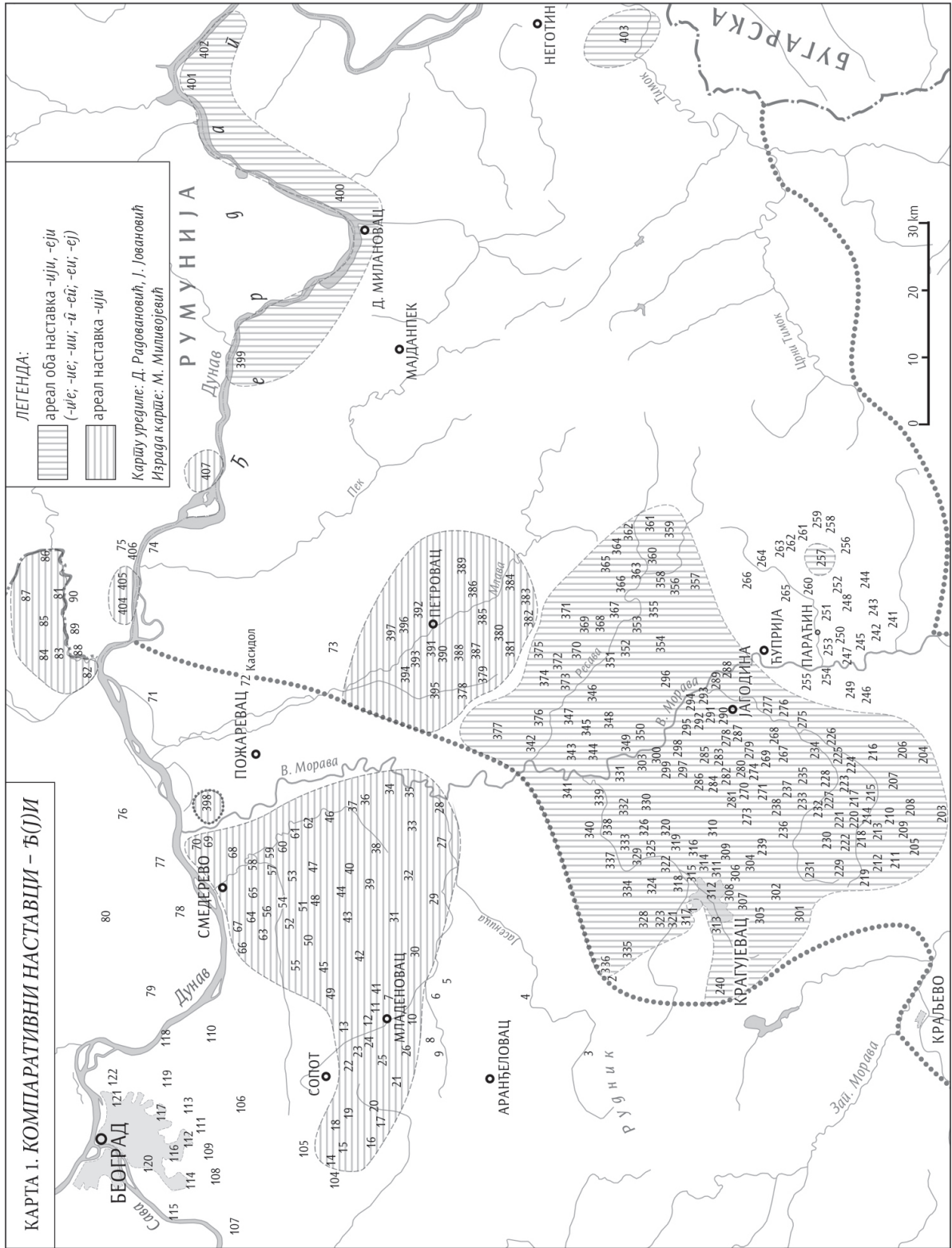
2.5. Датив–локатив–инструментал заменичко–придевске промене мушког рода

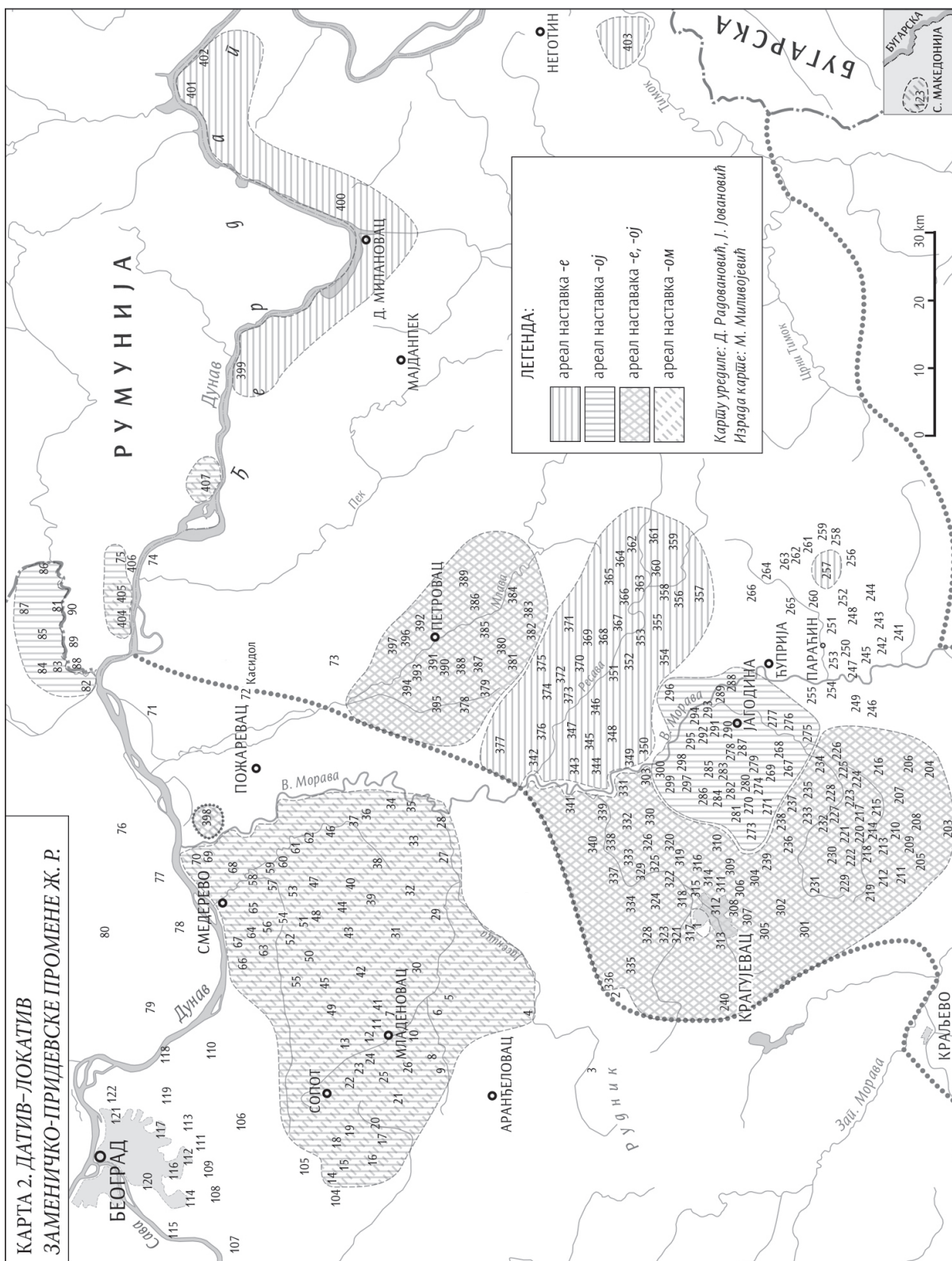
Облици типа *џим човеку* захватају главнину североисточних косовско-ресавских говора, заузимајући смедеревско-вршачки ареал. Испрекиданост овог ареала потврђује типични косовско-ресавски наставак *-ем* с потврдама код Банатских Хера и појединих месних клисурских говора (Стара Молдава, Дивич).

Датив и локатив једнаки инструменталу у заменичко-придевској промени м.р. и ср.р. (<i>џем човеку/џим човеку</i>)		
Клисурски говори (Румунија) ¹⁰	Североисточни косовско-ресавски говори	Смедеревско-вршачки говори (Србија)
Стара Молдава <i>-ем</i>	<i>-ем</i> Л ДМ Ј КЛ Р М Ђ <i>-им</i> Л КЛ М Ђ	<i>-ем</i> БХ <i>-им</i> СП К Ј БХ
Дивич <i>-ем</i>		
Белобрешка <i>-ем, -им</i>		
Пожежена - изостаје податак		
Радимна <i>-ем, -им</i>		

¹⁰ Види т. 1.2.

2.7. Картографски приказ

3. ЗАКЉУЧАК

Рачунајући на степен истражености североисточног крила косовско-ресавског дијалекта којим су обухваћена у релевантној литератури 204 пункта, укључујући и 123 смедеревско-вршачка (в. т. 1.4), у раду се поставило питање статуса говора Банатске Клисуре у оквирима овог ареала. У лингвогеографски преглед су укључене маркиране дијалекатске појединости које са сигурношћу могу да укажу на однос клисурских говора према смедеревско-вршачкој бази и однос према северном косовско-ресавском поддијалекту.

Издвојене дијалекатске специфичности добро илуструју релације појединачних месних говора (Стара Молдава, Дивич, Белобрешка, Радимна) са простора данашње Румуније према другим микроареалима (Левач, Доња Мутница, Крагујевачка Лепеница, Јагодина, Ресава, Млава, Ђердап) овог североисточног косовско-ресавског поддијалекта.

Грађа је показала да клисурски говори, уколико рачунамо на две класификационе дијалекатске јединице, сами показују унутрашњу некомпактност, будући да Стара Молдава, Белобрешка и Дивич са већом присутношћу типичних косовско-ресавских особина формирају један дијалекатски микротип у односу на друге праве клисурске говоре (Радимна и Српска Пожежена), који су у релевантној литератури одређени као базични смедеревско-вршачки (уп. т. 1.2). Ову констатацију у раду потврђују и огледно издвојене особине (уп. нпр. датив, локатив, инструментал заменичко-придевске промене м. р. и датив и локатив заменичко-придевске промене ж.р.). То нам даје за право да се сложимо са Ивићевим ставовима о смедеревско-вршачкој бази (уколико рачунамо на два засебна дијалекта), а у складу са најновијим теренским подацима на основу којих је посматрани материјал узоркован. Уосталом, закључне напомене у коначној класификацији П. Ивића о статусу смедеревско-вршачког дијалекта свде се на констатацију да клисурски говори у целини спадају у смедеревско-вршачки дијалекат (Ивић 2009: 102–103), према критеријуму на основу којег је овај дијалекат и издвојен – кановачка акцентуација и датив-локатив јединице заменичко-придевске промене женског рода (тип: *овом жени*).

96

Остаје наредним истраживачким задацима да се мапа пунктуалном методом допуни неопходним подацима према упитнику у суседним насељима: Мачевић, Српска Пожежена, Доња Љупкова, Горња Љупкова, Ланговет, Златица, Соколовац. Истина је да су поједини дијалектолози обавили теренска истраживања и у неким од поменутих насеља, уз интерпретације које не дају довољно потребних података за уцртавање маркираних структуралних појединости у мапу, будући да је у таквим истраживањима најчешће фокус на (морфо)синтаксичким детаљима.

Ово су веома важни детаљи у контекстуирању појединачних месних говора, будући да су у мрежу косовско-ресавских пунктова за Српски дијалектолошки атлас укључене Белобрешка и Стара Молдава, што је у супротности с начелним класификацијама.

Без обзира на важећу класификациону припадност и распрострањеност особености једног или другог дијалекта на омеђеном ареалу а према нашем лингвогеографском огледу, евидентно је да се клисурски говори уклапају у општу слику североисточног крила косовско-ресавског дијалекта.

ИЗВОРИ

- Бошњаковић, Ж. (2008). Фонетске особине говора источне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник*, LV, 1–322.
- Бошњаковић, Ж. (2012). Морфолошке особине говора источне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник*, LIX, 1–381.
- Вукићевић, М. (1995). *Говори крагујевачке Лепенице*. Приштина: Универзитет у Приштини.
- Ивић, П. (1958). Место банатског херског говора међу српским дијалектима. У: *Банатске Хере* (М. Филиповић, ур.). Нови Сад: Војвођански музеј, 326–353.

- Ивић, П. (1994). *О говору Галићко-српских Срба*. Д. Петровић (прир.), Павле Ивић, Целокупна дела I (1–519). Сремски Карловци – Нови Сад: ИК Зорана Стојановића.
- Милорадовић, С. (2007). И ракију пијем сас медом: Дијалекатска скица Белобрешке (Румунија). У: *Probleme de fi lologie slavă XV* (М. Радан и М. Андреи, ур). Темишвар: Западни Универзитет у Темишвару, 573–580.
- Милошевић, Ј. (2014). *Говор средњеј шока Млаве*. (одбрањена докторска дисертација). Филолошки факултет, Београд.
- Пецо, А., Милановић, Б. (1968). Ресавски говор. *Српски дијалектолошки зборник*, XVII, 241–366.
- Ресо, А. (1972). Govor derdapske zone. *Зборник за филологију и лингвистику*, XV (1), 177–210.
- Радић, П. (2004). О говору јагодинског краја. У: *Животи и дело академика Павла Ивића* (Ј. Планкош, ур). Суботица – Нови Сад – Београд: Градска библиотека Суботица – САНУ – Филозофски факултет у Новом Саду – Народна библиотека Србије – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 251–272.
- Радовановић, Д. (2019). Из морфолошке проблематике говора Старе Молдаве у Банатској клисури. Извештај са терена. *Зборник Филозофског факултета у Приштини*, XLIX (4), 185–195.
- Ракић-Милојковић, С. (1987). Основне фонетске особине говора Доње Мутнице (код Параћина). *Прилози проучавању језика*, 23, 29–61.
- Ракић-Милојковић, С. (1990). Основе морфолошког система говора Доње Мутнице. *Српски дијалектолошки зборник*, XXXVI, 75–117.
- Реметић, С. (1985). Говори централне Шумадије. *Српски дијалектолошки зборник*, XXXI, 1–555.
- Симић, Р. (1972). Левачки говор. *Српски дијалектолошки зборник*, XIX, 1–618.
- Томић, М. (1987). Говор Радимаца. *Српски дијалектолошки зборник*, XXXIII, 311–474.

ЛИТЕРАТУРА

- Драгин, Г. (2018). Из акценатске проблематике српских клисурских говора у Румунији. *Исходништа*, 4, 61–74.
- Драгин, Г. (2019а). Консонантски систем Дивича, Белобрешке и Старе Молдаве у Румунији. *Исходништа*, 5, 101–111.
- Драгин, Г. (2019б). Вокалски систем села Дивич и Стара Молдава у Румунији. У: *Животи посвећен истражању за етничким идентитетом*. Зборник у част универзитетског професора др Михају Миљи Радану поводом 65. рођендана (М. Царан Андрејић, М.Р. Ускату, ур). Темишвар: Западни универзитет у Темишвару: Филолошки, историјски и теолошки факултет: Колектив за српски и хрватски језик и књижевност, 101–113.
- Ивић, П. (1999). Српски дијалекти и њихова класификација (II). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLII, 303–354.
- Ивић, П. (2009). *Српски дијалекти и њихова класификација*. [Слободан Реметић прир.]. Нови Сад–Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Лончар Раичевић, А., Цветковић Теофиловић, И. (2018). О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској клисури. *Исходништа*, 4, 159–169.
- Лончар Раичевић, А. (2020). Акценатски систем српских говора у Румунији. *Исходништа*, 6, 173–182.
- Лончар Ричевић, А. (2023). Прилог акценатским особеностима говора Свинице у Румунији. *Зборник Филозофског факултета у Приштини*, LIII (4), 91–110.
- Милорадовић, С. (2007). И ракију пијем сас медом: Дијалекатска скица Белобрешке (Румунија). У: *Probleme de fi lologie slavă XV* (М. Радан и М. Андреи, ур). Темишвар: Западни Универзитет у Темишвару, 573–580.
- Радовановић, Д. (2019). Из морфолошке проблематике говора Старе Молдаве у Банатској клисури. Извештај са терена. *Зборник Филозофског факултета у Приштини*, XLIX (4), 185–195.
- Радовановић, Д., Николић, Ј. (2022). *Досадашња истражања косовско-ресавског дијалекта. Студијен проучавања и картографски приказ*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Симић, З. (2018). Над синтаксом говора Срба у неким селима Банатске Клисуре. *Исходништа*, 4, 323–340.
- Симић, З. (2019). Употреба слободног генитива у говору Банатске Клисуре. *Исходништа*, 5, 425–439.
- Судимац, Н. (2020). Особине консонантског система српских говора у Румунији (Пољадија). *Исходништа*, 6, 285–296.
- Томић, М. (1987). Говор Радимаца. *Српски дијалектолошки зборник*, XXXIII, 311–474.

A GORGE SPEECH IN THE CONTEXT OF NORTHERN KOSOVO-RESAVA SPEECH
(LINGUISTIC AND GEOGRAPHIC EXAMINATION)

Summary

On the example of chosen material from Banat Gorge, the status of these local speech in the context of north sub dialect of Kosovo resave speech has been pointed by areal view in the work. For the linguistic and geographic examination, the corpus has been formed according to, so far raw field speech of Serbian gorge speech, as well as previously interpreted material that has been published in relevant dialectological studies. Analysis includes marked, more important structural features of the limited areal (reflex of *jaū* phoneme in personal pronouns of 1. and 2. person singular, negative forms of to be had, comparative suffix *-eju/-uju*; dative, instrumental, locative of pronominal adjective change in male gender, dative and locative of pronominal adjective change in female gender), what has, in accordance with methodology of fundamental dialectological research (linguistic and geographic method) shown their place in the context of other northern Kosovo-Resava (and Smederevo-Vrsac) speech. The importance of this linguistic and geographic representation is reflected in more precise outlining the direction of development of certain consonants and their relation according to next vowels. Linguistic and geographical outline has shown that speech of Banat Gorge in the area of today s Romania fit into the general picture of northern Kosovo-Resava speech (and Smederevo-Vrsac speech).

Keywords: Serbian speech in Romania, gorge speech, Kosovo-Resava (and Smederevo-Vrsac) speech, cartographic representation

Dragana Radovanović
Institut za srpski jezik SANU, Srbija
Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini
sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Srbija
draganailija@gmail.com

Jovana Jovanović
Institut za srpsku kulturu Priština–Leposavić, Srbija
jovana.nikolic94@gmail.com